

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIK GENERALNEJ
JULIANE KOKOTT
przedstawiona w dniu 21 września 2023 r.¹

Sprawa C-605/21

**Heureka Group a.s.
przeciwko
Google LLC**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Městský soud v Praze (sąd miejski w Pradze, Republika Czeska)]

Odesłanie prejudycjalne – Powództwa o odszkodowanie w prawie krajowym z tytułu naruszenia przepisów prawa konkurencji – Możliwość oparcia się na nieostatecznej decyzji Komisji – Dyrektywa 2014/104/UE – Zakres stosowania *ratione temporis* – Początek naruszenia przed wejściem w życie dyrektywy – Termin przedawnienia – Zgodność pierwotnego uregulowania krajowego z art. 102 TFUE i zasada skuteczności prawa Unii

Spis treści

I.	Wprowadzenie	2
II.	Ramy prawne	3
	A. Prawo Unii	3
	1. Rozporządzenie (WE) nr 1/2003	3
	2. Dyrektywa 2014/104	4
	B. Prawo czeskie	5
III.	Okoliczności faktyczne i postępowanie główne	6
	A. Postępowanie Komisji w sprawie Google Shopping i decyzja C(2017) 4444 final	6
	B. Krajowe powództwo cywilne o odszkodowanie wniesione przez spółkę Heureka	7

¹ Język oryginału: francuski.

IV. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym i postępowanie przed Trybunałem . . .	9
V. Ocena	10
A. Zagadnienie wstępne: Czy sąd krajowy może oprzeć się na jeszcze nieostatecznej decyzji Komisji?	12
1. Wiążący charakter decyzji Komisji, która nie jest jeszcze ostateczna	13
2. Obowiązek zawieszenia postępowania przed sądem krajowym?	14
B. W przedmiocie pytań prejudycjalnych pierwszego i drugiego: konsekwencje ustaleń wyroku Volvo dla niniejszej sprawy	16
1. Okres naruszenia mający miejsce po upływie terminu transpozycji dyrektywy 2014/104	16
2. Okres naruszenia mający miejsce przed upływem terminu transpozycji dyrektywy 2014/104	19
C. W przedmiocie pytań prejudycjalnych trzeciego i czwartego: Wynikające z prawa Unii wymogi dotyczące systemu przedawnienia sprzed wejścia dyrektywy w życie	19
1. Czy termin przedawnienia może rozpocząć bieg przed końcem naruszenia? [pytanie trzecie i pytanie czwarte ppkt (i)]	20
2. Czy bieg terminu przedawnienia może rozpocząć się zanim poszkodowany powźmie wiedzę, że dane zachowanie stanowi naruszenie reguł konkurencji? [pytanie 4 ppkt (ii)]	24
3. Czy bieg terminu przedawnienia powinien ulec zawieszeniu na czas trwania postępowania przed Komisją i sądowej kontroli decyzji Komisji? [pytanie czwarte ppkt (iii) i (iv)]	26
VI. Wnioski	27

I. Wprowadzenie

1. Zgodnie z systemem przedawnienia ustanowionym w art. 10 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/104/UE z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej² bieg terminów przedawnienia nie rozpoczyna się, zanim nie ustanie naruszenie prawa konkurencji oraz zanim powód nie dowie się lub zanim nie będzie można od niego zasadnie oczekiwać wiedzy o istotnych elementach charakteryzujących to naruszenie.

2. W ramach niniejszego odesłania prejudycjalnego do Trybunału zwrócono się przede wszystkim o zbadanie, czy przed upływem terminu transpozycji dyrektywy 2014/104 wymóg, zgodnie z którym bieg terminu przedawnienia nie może rozpocząć się przed ustaniem naruszenia, wynikał już z art. 102 TFUE interpretowanego w związku z zasadą skuteczności. Ponadto sąd odsyłający zastanawia się nad zgodnością z prawem Unii innych aspektów dawnego krajowego systemu przedawnienia, dotyczących w szczególności wiedzy o tym, że dane zachowanie stanowi

² Dz.U. 2014, L 349, s. 1.

naruszenie reguł konkurencji, a także zawieszenia biegu terminów przedawnienia na czas trwania postępowania przed Komisją Europejską oraz postępowania sądowego ze skargi na decyzję stwierdzającą naruszenie.

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii

1. Rozporządzenie (WE) nr 1/2003

3. Artykuł 2 rozporządzenia (WE) nr 1/2003³, zatytułowany „Ciężar dowodu”, stanowi:

„W każdym krajowym lub wspólnotowym postępowaniu w sprawie stosowania art. [101 i 102 TFUE] ciężar udowodnienia naruszenia art. [101] ust. 1 lub art. [102 TFUE] spoczywa na stronie lub organie zarzucającym naruszenie. Przedsiębiorstwo lub związek przedsiębiorstw ubiegający się o wyłączenie na mocy art. [101] ust. 3 [TFUE] ma obowiązek udowodnienia, że przesłanki określone w tym przepisie są spełnione”.

4. Artykuł 16 owego rozporządzenia, noszący tytuł „Jednolite stosowanie wspólnotowego prawa konkurencji”, przewiduje:

„1. Jeżeli krajowe sądy orzekają w sprawie porozumień, decyzji lub praktyk na mocy art. [101] lub [102 TFUE], które są już przedmiotem decyzji Komisji, nie mogą wydawać decyzji sprzecznych z decyzją wydaną przez Komisję. Sądy krajowe muszą również unikać wydawania rozstrzygnięć pozostających w sprzeczności z decyzją rozważaną przez Komisję w trakcie wszczętego przez nią postępowania. W tym celu sąd krajowy może rozważyć, czy konieczne jest zawieszenie toczącego się postępowania. Obowiązek ten pozostaje bez uszczerbku dla praw i obowiązków wynikających z art. [267 TFUE].

2. Jeżeli organy ochrony konkurencji państw członkowskich orzekają w sprawie porozumień, decyzji lub praktyk na mocy art. [101] lub [102 TFUE], które już są przedmiotem decyzji Komisji, nie mogą wydawać decyzji sprzecznych z decyzją przyjętą przez Komisję”.

5. Zgodnie z art. 25 ust. 2 tego rozporządzenia:

„Bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym popełniono naruszenie. Jednakże w przypadku ciągłych lub powtarzających się naruszeń bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia zaniechania naruszenia”.

³ Rozporządzenie Rady z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. [101] i [102 TFUE] (Dz.U. 2003, L 1, s. 1).

2. Dyrektywa 2014/104

6. Motyw 36 dyrektywy 2014/104 brzmi następująco:

„Przepisy krajowe regulujące początek, długość, zawieszenie lub przerwanie biegu terminu przedawnienia nie powinny nadmiernie utrudniać wytaczania powództwa o odszkodowanie. Ma to szczególne znaczenie w odniesieniu do powództw opartych na stwierdzeniu naruszenia przez organ ochrony konkurencji lub sąd odwoławczy. W tym celu po przeprowadzeniu postępowania przez organ ochrony konkurencji powinno być możliwe wytoczenie powództwa o odszkodowanie w celu wyegzekwowania krajowego i unijnego prawa konkurencji. Bieg terminu przedawnienia nie powinien się rozpoczynać, zanim naruszenie nie ustanie ani [oraz] zanim powód nie dowie się lub zanim nie będzie można od niego zasadnie oczekiwać wiedzy o działaniu stanowiącym naruszenie, o tym, że naruszenie wyrządziło powodowi szkodę, oraz o tożsamości sprawcy naruszenia. Państwa członkowskie powinny mieć możliwość zachowania lub wprowadzenia bezwzględnych terminów przedawnienia mających powszechnie zastosowanie, pod warunkiem że długość takich bezwzględnych terminów nie czyni korzystania z prawa do pełnego odszkodowania praktycznie niewykonalnym lub nadmiernie trudnym”.

7. Artykuł 2 tej dyrektywy nosi tytuł „Definicje”, a jego ust. 1 i 12 stanowi:

„Do celów niniejszej dyrektywy zastosowanie mają następujące definicje:

- 1) »naruszenie prawa konkurencji« oznacza naruszenie art. 101 lub 102 TFUE lub krajowego prawa konkurencji;

[...]

- 12) »ostateczne rozstrzygnięcie stwierdzające naruszenie« oznacza rozstrzygnięcie stwierdzające naruszenie, od którego nie przysługują lub już nie przysługują zwyczajne środki odwoławcze”.

8. Zgodnie z art. 9 tej dyrektywy, zatytułowanym „Skutek rozstrzygnięć krajowych”:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, by naruszenie prawa konkurencji stwierdzone w ostatecznym rozstrzygnięciu krajowego organu ochrony konkurencji lub sądu odwoławczego było uznawane za dowiedzione w sposób niezbity do celów powództwa o odszkodowanie wytaczanego przed ich sąd krajowy na mocy art. 101 lub 102 TFUE lub na mocy krajowego prawa konkurencji.

2. Państwa członkowskie zapewniają, by ostateczne rozstrzygnięcie, o którym mowa w ust. 1, wydane w innym państwie członkowskim mogło – zgodnie z prawem krajowym – być przedstawiane przed ich sądami krajowymi co najmniej jako domniemanie faktyczne, że nastąpiło naruszenie prawa konkurencji, oraz w odpowiednim przypadku mogło być oceniane wraz z innymi dowodami powoływanymi przez strony.

3. Niniejszy artykuł pozostaje bez uszczerbku dla praw i obowiązków wynikających z art. 267 TFUE”.

9. Artykuł 10 rzezzonej dyrektywy, zatytułowany „Terminy przedawnienia”, stanowi, co następuje:

„1. Państwa członkowskie ustanawiają, zgodnie z niniejszym artykułem, przepisy mające zastosowanie do terminów przedawnienia dla roszczenia o odszkodowanie. Przepisy te regulują początek biegu terminu przedawnienia, długość terminu przedawnienia oraz okoliczności powodujące przerwanie lub zawieszenie biegu tego terminu.

2. Bieg terminów przedawnienia nie rozpoczyna się, zanim nie ustanie naruszenie prawa konkurencji ani [oraz] zanim powód nie dowie się lub zanim nie będzie można od niego zasadnie oczekiwać wiedzy:

a) o danym działaniu oraz o fakcie, że stanowi ono naruszenie prawa konkurencji;

b) o fakcie, że naruszenie prawa konkurencji wyrządziło mu szkodę; oraz

c) o tożsamości sprawcy naruszenia.

3. Państwa członkowskie zapewniają, aby terminy przedawnienia dla roszczenia o odszkodowanie wynosiły co najmniej pięć lat.

4. Państwa członkowskie zapewniają, aby termin przedawnienia ulegał zawieszeniu lub – zależnie od prawa krajowego – przerwaniu, w przypadku gdy organ ochrony konkurencji podejmie działania do celów dochodzenia lub jego postępowania w odniesieniu do naruszenia prawa konkurencji, którego dotyczy powództwo o odszkodowanie. Zawieszenie ustaje nie wcześniej niż jeden rok po nabraniu przez rozstrzygnięcie stwierdzające naruszenie charakteru ostatecznego lub po zakończeniu postępowania w inny sposób”.

B. Prawo czeskie

10. Zgodnie z informacjami przedstawionymi przez sąd odsyłający przed wejściem w życie zákon č. 262/2017 Sb., o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže (ustawy nr 262/2017 o odszkodowaniach w obszarze konkurencji) z dnia 1 września 2017 r. przedawnienie roszczenia o naprawienie szkody było najpierw, do dnia 31 grudnia 2013 r., uregulowane przez zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (ustawę nr 513/1991 – kodeks handlowy), a następnie od dnia 1 stycznia 2014 r. do dnia 31 sierpnia 2017 r. przez zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (ustawę nr 89/2012 – kodeks cywilny). Zdaniem sądu odsyłającego różnica między tymi dwoma uregulowaniami polega na tym, że zgodnie z kodeksem handlowym termin przedawnienia wynosi cztery lata, a zgodnie z kodeksem cywilnym termin ten wynosi trzy lata. Dla celów postępowania przed Trybunałem sąd odsyłający, który jako jedyny jest właściwy do dokonywania wykładni i stosowania prawa krajowego⁴, jako właściwe wskazuje przepisy kodeksu cywilnego.

11. Paragraf 620 ust. 1 kodeksu cywilnego stanowi:

„Okoliczności decydujące o rozpoczęciu biegu terminu przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody obejmują dowiedzenie się o szkodzie oraz o tożsamości osoby zobowiązanej do jej naprawienia. Powyższe uregulowanie stosuje się odpowiednio również do naprawienia szkody”.

⁴ Zobacz wyrok z dnia 24 lipca 2023 r., Statul român (C-107/23 PPU, EU:C:2023:606, pkt 76 i przytoczone tam orzecznictwo).

12. Paragraf 629 ust. 1 kodeksu cywilnego stanowi:

„Okres przedawnienia wynosi trzy lata”.

13. Zgodnie z art. 9 ust. 1–3 ustawy nr 262/2017 o odszkodowaniach w obszarze konkurencji:

„(1) Termin przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody na podstawie niniejszej ustawy wynosi 5 lat; przepisy art. 629 i 636 kodeksu cywilnego nie mają zastosowania.

(2) Termin przedawnienia rozpoczyna bieg w dniu, w którym dana osoba dowiedziała się o szkodzie, o tożsamości osoby zobowiązanej do jej naprawienia oraz o ograniczeniu konkurencji albo w którym powinna i mogła się o nich dowiedzieć, ale nie wcześniej niż w dniu, w którym ograniczenie konkurencji ustało.

(3) Okres przedawnienia nie biegnie w trakcie dochodzenia lub postępowania przed organem ochrony konkurencji w sprawie danego ograniczenia konkurencji, jak również w okresie jednego roku od dnia, w którym a) decyzja wydana przez organ ochrony konkurencji stwierdzająca istnienie danego ograniczenia konkurencji stała się ostateczna lub orzeczenie wydane przez sąd stwierdzające istnienie danego ograniczenia konkurencji stało się prawomocne, b) w inny sposób zakończono dochodzenie, postępowanie przed organem ochrony konkurencji lub postępowanie sądowe”.

III. Okoliczności faktyczne i postępowanie główne

14. Heureka Group a.s. (zwana dalej „spółką Heureka”), spółka działająca na rynku usług porównywania cen sprzedaży w Republice Czeskiej, będąca stroną powodową w postępowaniu głównym, wniosła powództwo do Městský soud v Praze (sądu miejskiego w Pradze, Republika Czeska), czyli sądu odsyłającego, przeciwko Google LLC (zwanej dalej „spółką Google”) w następstwie decyzji Komisji z dnia 27 czerwca 2017 r. w sprawie Google Search (Shopping) (zwanej dalej „decyzją C(2017) 4444 final”)⁵.

A. Postępowanie Komisji w sprawie Google Shopping i decyzja C(2017) 4444 final

15. W dniu 30 listopada 2010 r. Komisja opublikowała komunikat prasowy, w którym poinformowała o wszczęciu postępowania przeciwko spółce Google na podstawie, między innymi, art. 2 ust. 1 rozporządzenia (WE) nr 773/2004 w sprawie możliwego nadużycia pozycji dominującej w dziedzinie wyszukiwania internetowego⁶.

16. W 2013 r. spółka Google zaproponowała Komisji, że w celu uwzględnienia zastrzeżeń tej instytucji podejmie określone zobowiązania.

17. W dniu 27 maja 2014 r. Sdružení pro Internetový rozvoj v České republice (stowarzyszenie na rzecz rozwoju Internetu w Republice Czeskiej, zwane dalej „SPIR”), którego spółka Heureka jest członkiem, opublikowało komunikat prasowy, wyrażający sprzeciw wobec tych zobowiązań.

⁵ Decyzja C(2017) 4444 z dnia 27 czerwca 2017 r. dotycząca postępowania na mocy art. 102 traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej i art. 54 porozumienia EOG [sprawa AT.39740 – Wyszukiwarka Google (Shopping) (zwana sprawą „Google Shopping”)].

⁶ Rozporządzenie Komisji z dnia 7 kwietnia 2004 r. odnoszące się do prowadzenia przez Komisję postępowań zgodnie z art. [101] i art. [102] TFUE (Dz.U. 2004, L 123, s. 18); IP/10/1624, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/ip_10_1624.

18. W dniu 15 kwietnia 2015 r. Komisja wydała skierowane do spółki Google pismo w sprawie przedstawiania zarzutów, w którym doszła do wstępnego wniosku, że sporne praktyki stanowią nadużycie pozycji dominującej, a tym samym naruszają art. 102 TFUE.

19. W dniu 14 lipca 2016 r. Komisja przyjęła dodatkowe pismo w sprawie przedstawienia zarzutów i wszczęła postępowanie w sprawie naruszenia art. 102 TFUE również przeciwko spółce dominującej Google – Alphabet, Inc.

20. W dniu 27 czerwca 2017 r. Komisja przyjęła decyzję C(2017) 4444 final. W decyzji tej Komisja stwierdziła, że spółka Google, a od momentu przejścia przez nią kontroli nad spółką Google również spółka Alphabet, Inc., naruszyły art. 102 TFUE i art. 54 porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym (EOG). Komisja uznała następnie, że spółka Google nadużywała swojej pozycji dominującej, jaką posiadała na 13 krajowych rynkach wyszukiwania ogólnego w ramach EOG, zmniejszając ruch pochodzący z jej ogólnych stron wyników do konkurencyjnych porównywarek produktów i zwiększając ów ruch do jej własnej porównywarki produktów, co mogło mieć lub prawdopodobnie miało antykonkurencyjne skutki dla 13 odpowiednich krajowych rynków wyszukiwania wyspecjalizowanego w zakresie porównywania produktów, a także dla tych rynków wyszukiwania ogólnego⁷.

21. Komisja doszła do wniosku, że w Republice Czeskiej naruszenie to rozpoczęło się w lutym 2013 r., a w dniu wydania decyzji C(2017) 4444 final, czyli w dniu 27 czerwca 2017 r., trwało nadal. Komisja uznała, że należy nakazać spółce Google zaprzestanie odnośnego zachowania w ciągu 90 dni oraz powstrzymanie się od podobnego zachowania mającego ten sam cel lub skutek⁸.

22. W dniu 12 stycznia 2018 r. zostało opublikowane w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej* streszczenie decyzji C(2017) 4444 final.

23. Pismem złożonym w sekretariacie Sądu w dniu 11 września 2017 r. spółka Google wniosła skargę na decyzję C(2017) 4444 final. W wyroku z dnia 10 listopada 2021 r., Google i Alphabet/Komisja (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763) Sąd stwierdził nieważność tej decyzji jedynie w zakresie, w jakim Komisja stwierdziła w niej popełnienie przez spółkę Google naruszenia na 13 krajowych rynkach wyszukiwania *ogólnego* w EOG na podstawie zaistnienia na tych rynkach skutków antykonkurencyjnych, lecz w pozostałym zakresie oddalił skargę spółki Google, w szczególności potwierdzając analizę Komisji dotyczącą rynku wyszukiwania *wyspecjalizowanego* w zakresie porównywania produktów.

24. Pismem z dnia 20 stycznia 2022 r. spółka Google wniosła odwołanie od wyroku Sądu, obecnie w toku⁹.

B. Krajowe powództwo cywilne o odszkodowanie wniesione przez spółkę Heureka

25. Pozwem z dnia 25 czerwca 2020 r., złożonym w dniu 26 czerwca 2020 r., spółka Heureka wniosła do Městský soud v Praze (sądu miejskiego w Pradze) przeciwko spółce Google pozew o odszkodowanie. Pozew ów ma na celu uzyskanie naprawienia szkody, jaką spółka Heureka miała ponieść w wyniku nadużycia pozycji dominującej, którego zgodnie z decyzją C(2017) 4444

⁷ Wyrok z dnia 10 listopada 2021 r., Google i Alphabet/Komisja (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, pkt 55, 57, 67, 70).

⁸ Wyrok z dnia 10 listopada 2021 r., Google i Alphabet/Komisja (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, pkt 71, 666).

⁹ Sprawa C-48/22 P Google i Alphabet/Komisja (Google Shopping), w toku.

final spółka Google dopuściła się w Republice Czeskiej w okresie od lutego 2013 r. do dnia 27 czerwca 2017 r. Spółka Heureka oświadczyła, że spółka Google umieszczala i wyświetlała własną porównywarkę cen na możliwie najlepszej pozycji wśród wyników w swoich usługach wyszukiwania ogólnego, co zmniejszyło liczbę wizyt w portalu porównującym ceny sprzedaży Heureka.cz.

26. Spółka Google zakwestionowała powództwo, podnosząc w szczególności, że prawo do odszkodowania uległo przedawnieniu co najmniej dla okresu od lutego 2013 r. do dnia 25 czerwca 2016 r.¹⁰. Argumentacja ta opiera się na założeniu, że spółka Heureka mogła uzyskać wiedzę o tym, że ponosi szkodę, oraz o tym, kto ją powoduje, na długo przed wydaniem decyzji C(2017) 4444 final.

27. W tym względzie spółka Google zauważa, że oczywiste jest, iż operatorem wyszukiwarki o nazwie „Google” była spółka Google, w szczególności na podstawie komunikatu prasowego Komisji z dnia 30 listopada 2010 r. (pkt 15 powyżej).

28. Ponadto spółka Google uważa, że dla rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia wystarczy w każdym wypadku opublikowanie w dniu 27 maja 2014 r. komunikatu prasowego, w drodze którego SPIR wyraziło swój sprzeciw wobec zobowiązań przedstawionych Komisji przez spółkę Google (pkt 17 powyżej).

29. Z tych względów spółka Google podnosi, że termin przedawnienia mający zastosowanie w niniejszej sprawie rozpoczął swój bieg od lutego 2013 r., czyli od początku naruszenia na terytorium czeskim i początku podnoszonej szkody, lub najpóźniej od dnia 27 maja 2014 r., czyli od daty publikacji komunikatu prasowego SPIR.

30. Zdaniem spółki Google nic nie stało na przeszkodzie, aby spółka Heureka wniosła powództwo o odszkodowanie, ponieważ spółka ta mogła w trakcie postępowania dotyczącego tego powództwa stopniowo rozszerzać zakres szkody i dodając poniesione szkody częściowe, które miały rosnać wraz z upływem czasu.

31. W tym kontekście Městský soud v Praze (sąd miejski w Pradze) powziął wątpliwości co do zgodności poprzedniego uregulowania krajowego normującego terminy przedawnienia z art. 10 ust. 2 dyrektywy 2014/104 i ewentualnie z art. 102 TFUE oraz zasadą skuteczności. Sąd odsyłający zauważa, że zgodnie z § 620 ust. 1 kodeksu cywilnego trzyletni termin przedawnienia rozpoczyna bieg z chwilą, gdy poszkodowany uzyska wiedzę lub gdy można od niego oczekiwać wiedzy o tożsamości sprawcy naruszenia i o poniesionej szkodzie. Co się tyczy przesłanki dotyczącej wiedzy o tym, że szkoda została poniesiona w wyniku danego naruszenia, to zgodnie z wykładnią Nejvyšší soud (sądu najwyższego, Republika Czeska) § 620 ust. 1 kodeksu cywilnego dla rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia wystarczające jest powzięcie wiedzy o częściowej szkodzie. Szkoda jest podzielna, w szczególności w przypadku naruszeń ciągłych lub powtarzających się, a każda „nowa szkoda” może być podnoszona oddzielnie i powoduje rozpoczęcie biegu nowego terminu przedawnienia.

¹⁰ Datę tę wylicza się poprzez odjęcie terminu czterech lat od daty pozwu spółki Heureka (25 czerwca 2020 r.). Spółka Google uważa, w odróżnieniu od sądu odsyłającego (zob. pkt 10 niniejszej opinii), że właściwym uregulowaniem krajowym jest kodeks handlowy, na gruncie którego termin przedawnienia wynosi cztery lata (zob. także pkt 10 niniejszej opinii) od chwili, gdy poszkodowany dowiedział się lub mógł dowiedzieć się o szkodzie i tożsamości osoby zobowiązanej do jej naprawienia.

32. Zdaniem sądu odsyłającego w niniejszej sprawie oznaczałoby to, że każde wyszukiwanie ogólne przeprowadzone na stronie Google, które prowadziło do umieszczenia i wyświetlenia wyników bardziej korzystnych dla porównywarki cen Google, powodowałoby rozpoczęcie biegu nowego, niezależnego terminu przedawnienia.

33. Ponadto sąd ten zauważa, że w odróżnieniu od art. 10 dyrektywy 2014/104 kodeks cywilny nie wymaga, aby poszkodowany wiedział o tym, że dane zachowanie stanowi naruszenie prawa konkurencji. Kodeks cywilny nie zawiera również przepisu pozwalającego na zawieszenie lub przerwanie biegu terminu przedawnienia w okresie objętym dochodzeniem dotyczącym tego zachowania, ani przepisu, zgodnie z którym zawieszenie biegu przedawnienia ustaje najwcześniej rok po tym, jak decyzja stwierdzająca naruszenie stanie się ostateczna.

IV. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym i postępowanie przed Trybunałem

34. W tych okolicznościach Městský soud v Praze (sąd miejski w Pradze) postanowieniem z dnia 29 września 2021 r., które zostało dostarczone w dniu 30 września 2021 r., zwrócił się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Czy art. 21 ust. 1 dyrektywy 2014/104 i zasady ogólne prawa Unii należy interpretować tak, że dyrektywa 2014/104, a w szczególności jej art. 10 ma bezpośrednie albo pośrednie zastosowanie w niniejszym sporze dotyczącym wszelkich roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia przepisów art. 102 TFUE, które rozpoczęło się przed wejściem w życie dyrektywy 2014/104 i zakończyło się po upływie terminu jej transpozycji, w sytuacji gdy również pozew odszkodowawczy złożono po upływie terminu transpozycji, czy też należy je interpretować tak, że art. 10 dyrektywy 2014/104 ma zastosowanie wyłącznie do części spornego zachowania (i wynikającej z niego części szkody), które miało miejsce po wejściu w życie dyrektywy 2014/104 lub też po upływie terminu transpozycji?
- 2) Czy, zgodnie z sensem i celem dyrektywy 2014/104 lub art. 102 TFUE oraz zasadą skuteczności właściwa jest wykładnia art. 22 ust. 2 dyrektywy 2014/104, zgodnie z którą »wszelkie środki krajowe przyjęte na mocy art. 21, inne niż te, o których mowa w [art. 22] ust. 1« to przepisy krajowe implementujące art. 10 dyrektywy 2014/104, innymi słowy: czy do art. 10 dyrektywy 2014/104 i zasad przedawnienia ma zastosowanie art. 22 ust. 1 lub art. 22 ust. 2 dyrektywy 2014/104?
- 3) Czy zgodne z art. 10 ust. 2 dyrektywy 2014/104 lub z art. 102 TFUE oraz zasadą skuteczności są przepisy krajowe i ich wykładnia, które »wiedzę o tym, że wyrządzono szkodę« istotną dla rozpoczęcia biegu subiektywnego terminu przedawnienia wiąże z wiedzą poszkodowanego o »poszczególnych szkodach częściowych«, które powstają stopniowo w czasie trwającego lub ciągłego zachowania antykonkurencyjnego (ponieważ orzecznictwo opiera się na założeniu, że przedmiotowe roszczenie odszkodowawcze jest w swej całości podzielne) i w odniesieniu do których to szkód bieg rozpoczynają odrębne subiektywne terminy przedawnienia, bez względu na wiedzę poszkodowanego o pełnym zakresie szkody, powstałej w wyniku całokształtu naruszenia art. 102 TFUE, czyli takie przepisy krajowe i ich wykładnia, które czynią możliwym, aby bieg terminu przedawnienia w przypadku roszczenia odszkodowawczego z tytułu szkody powstałej w wyniku zachowania antykonkurencyjnego

rozpoczął się przed zakończeniem takiego zachowania, polegającego na umieszczaniu i wyświetlaniu w bardziej korzystny sposób własnej porównywarki cen z naruszeniem art. 102 TFUE?

- 4) Czy art. 10 ust. 2, 3 i 4 dyrektywy 2014/104 lub art. 102 TFUE oraz zasada skuteczności stoją na przeszkodzie przepisom krajowym, które stanowią, że subiektywny termin przedawnienia w przypadku pozwów odszkodowawczych wynosi trzy lata i rozpoczyna bieg w dniu, w którym poszkodowany dowiedział się lub mógł się dowiedzieć o szkodzie częściowej i o tym, kto jest zobowiązany do jej naprawienia, ale nie uwzględniają (i) momentu zakończenia naruszenia prawa i (ii) wiedzy poszkodowanego o tym, że zachowanie stanowi naruszenie reguł konkurencji, i które jednocześnie (iii) nie wstrzymują ani nie zawieszają biegu tego trzyletniego terminu przedawnienia na czas toczącego przed Komisją postępowania, którego przedmiotem jest trwające nadal naruszenie art. 102 TFUE, oraz (iv) nie zawierają normy, zgodnie z którą zawieszenie biegu terminu przedawnienia ustaje nie wcześniej niż jeden rok po uprawomocnieniu się orzeczenia w sprawie naruszenia?”.

35. W postępowaniu prejudycjalnym przed Trybunałem uwagi na piśmie przedstawiły spółka Heureka i spółka Google oraz Komisja Europejska.

36. W dniu 22 czerwca 2022 r., tj. po zakończeniu pisemnego etapu postępowania w niniejszej sprawie w dniu 21 marca 2022 r., Trybunał wydał wyrok Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2022:494, EU:C:2022:494, zwany dalej „wyrokiem Volvo”), w którym wypowiedział się on, między innymi, w przedmiocie charakteru art. 10 dyrektywy 2014/104 oraz aspektu temporalnego stosowania tego przepisu. Biorąc pod uwagę podobieństwa między tą sprawą a niniejszą sprawą, Trybunał zwrócił uwagę sądu odsyłającego na wspomniany wyrok i zwrócił się do niego z pytaniem, czy w świetle tego wyroku zamierza on podtrzymać swój wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

37. Pismem z dnia 29 czerwca 2022 r., które wpłynęło w dniu 1 lipca 2022 r., sąd odsyłający poinformował Trybunał, że podtrzymuje swój wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

38. Jednakże w piśmie, które wpłynęło do Trybunału w dniu 27 września 2022 r., sąd odsyłający poinformował Trybunał, że wycofuje z odesłania prejudycjalnego pytania pierwsze i drugie, lecz podtrzymuje pytania trzecie i czwarte.

39. W dniu 20 grudnia 2022 r. Trybunał i rzecznik generalna zadali wszystkim stronom postępowania pytania wymagające odpowiedzi na piśmie, na które strony te odpowiedziały. W odpowiedzi na te pytania uwagi przedstawił również sąd odsyłający, które to uwagi zarejestrowano jako uzupełnienie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

40. Wszystkie strony były również reprezentowane na rozprawie w dniu 20 marca 2023 r.

V. Ocena

41. Poprzez swoje pytania prejudycjalne sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy spółka Heureka, będąca stroną powodową w postępowaniu głównym, która wniosła pozew w dniu 26 czerwca 2020 r., a uważa się za poszkodowaną w wyniku nadużycia pozycji dominującej przez

spółkę Google w okresie od lutego 2013 r. do dnia 27 czerwca 2017 r., może nadal dochodzić naprawienia szkody wyrządzonej przez cały ten okres, czy też w odniesieniu do części wspomnianego okresu jej prawo do odszkodowania uległo już przedawnieniu.

42. Pytanie to pojawia się w szczególności dlatego, że przed transpozycją dyrektywy 2014/104 prawo czeskie wiązało początek biegu terminu przedawnienia jedynie z powzięciem wiedzy przez poszkodowanego o szkodzie i jej sprawcy. Zgodnie z właściwym orzecznictwem cała szkoda powstała w trakcie ciągłego naruszenia prawa konkurencji jest podzielna na szkody częściowe, a dla każdej szkody częściowej biegnie autonomiczny termin przedawnienia. Prawo do odszkodowania przedawniało się zatem oddzielnie i stopniowo dla poszczególnych szkód.

43. Biorąc pod uwagę to orzecznictwo i dotychczasowy trzyletni termin przedawnienia – oraz wychodząc z założenia, zgodnie z którym, jak twierdzi spółka Google (zob. pkt 26–29 powyżej), spółka Heureka dowiedziała się lub powinna była się dowiedzieć o szkodzie i jej sprawcy z początkiem okresu, za który dochodzi naprawienia szkody, a w każdym razie przed zakończeniem naruszenia stwierdzonego przez Komisję – część roszczenia spółki Heureka o naprawienie szkody wynikająca z tego naruszenia była przedawniona już w chwili wniesienia powództwa¹¹.

44. Jednakże w międzyczasie weszła w życie dyrektywa 2014/104, której art. 10 ust. 2 uzależnia rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia mającego zastosowanie do powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia prawa konkurencji nie tylko od dowiedzenia się przez powoda o istotnych elementach danego naruszenia, lecz również od okoliczności, że naruszenie to ustało.

45. Dyrektywa 2014/104 weszła w życie w dniu 26 grudnia 2014 r. Termin jej transpozycji upłynął w dniu 27 grudnia 2016 r. W dniu 1 września 2017 r. weszła w życie ustawa nr 262/2017 o odszkodowaniach w obszarze konkurencji, transponująca dyrektywę 2014/104 do prawa czeskiego.

46. W związku z tym sąd odsyłający zastanawia się przede wszystkim nad stosowaniem art. 10 dyrektywy 2014/104 w aspekcie temporalnym (pytania prejudycjalne pierwsze i drugie). Następnie sąd ten zmierza do ustalenia, czy system przedawnienia taki jak przewidziany w prawie czeskim przed wejściem w życie krajowej ustawy transponującej ten przepis jest zgodny z wymogami tego przepisu lub z art. 102 TFUE interpretowanym w związku z zasadą skuteczności (pytania prejudycjalne trzecie i czwarte).

47. W wyroku Volvo Trybunał wyjaśnił już niektóre aspekty temporalne stosowania art. 10 dyrektywy 2014/104. Z tego powodu sąd odsyłający poinformował Trybunał, że w następstwie owego wyroku wycofuje pytania prejudycjalne pierwsze i drugie. Warto jednak zbadać konkretne skutki ustaleń poczynionych w wyroku Volvo dla niniejszej sprawy (część B).

48. Badanie to wykaże, że odpowiedź na pytanie, czy spółka Heureka nadal może żądać naprawienia szkód poniesionych w całym okresie naruszenia, zależy od tego, czy w chwili upływu terminu transpozycji dyrektywy 2014/104 upłynął już w odniesieniu do części tego okresu termin przedawnienia przewidziany w prawie krajowym. Odpowiedź na to pytanie zależy z kolei od tego,

¹¹ Sąd odsyłający, jak się wydaje, zgadza się z owym założeniem, ponieważ gdyby uznał, że powódka uzyskała odpowiednią wiedzę dopiero po zakończeniu naruszenia w dniu 27 czerwca 2017 r., to w każdym wypadku, nawet przy zastosowaniu dawnego trzyletniego terminu przedawnienia przewidzianego w czeskim kodeksie cywilnym, roszczenie wynikające z rozpatrywanego naruszenia nie uległoby jeszcze przedawnieniu w chwili wniesienia powództwa przez spółkę Heurkę, czyli w dniu 26 czerwca 2020 r. W takim przypadku nie byłoby konieczne rozważanie przesłanki rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia w postaci zakończenia naruszenia.

czy przed upływem terminu transpozycji tej dyrektywy wynikało już z art. 102 TFUE w związku z zasadą skuteczności, że prawo krajowe nie mogło przewidywać rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia przed ustaniem ciągłego naruszenia prawa konkurencji Unii. Pytanie to odpowiada zasadniczo pytaniu trzeciemu i pytania czwartemu ppkt (i). W tym kontekście należy również odnieść się do czwartego pytania prejudycjalnego ppkt (ii), (iii) i (iv), które dotyczą zgodności z prawem Unii innych aspektów dotychczasowego krajowego systemu przedawnienia (część C).

49. Przede wszystkim pojawia się jednak kwestia wstępna: W niniejszej sprawie, inaczej niż sytuacja, której dotyczyły wyrok Volvo¹² i postanowienie w sprawach Deutsche Bank¹³, decyzja Komisji C(2017) 4444 final, na podstawie której spółka Heureka wykazuje istnienie i czas trwania naruszenia, które wyrządziło jej szkodę, nie jest jeszcze ostateczna (zob. pkt 23 i 24 powyżej). Rodzi to pytanie, czy sąd krajowy może niezależnie od tego oprzeć się na rzeczony decyzji w celu wykazania danego naruszenia i czasu jego trwania, a także w celu określenia terminu przedawnienia w postępowaniu głównym, czy też jest on zobowiązany zawiesić tę sprawę do czasu, aż decyzja ta stanie się ostateczna. Ponieważ w ramach ustanowionej w art. 267 TFUE procedury współpracy między sądami krajowymi a Trybunałem do tego ostatniego należy udzielenie sądowi odsyłającemu użytecznej odpowiedzi, która umożliwi mu rozstrzygnięcie zawisłego przed nim sporu¹⁴, zagadnienie to należy wyjaśnić przed przystąpieniem do analizy pytań prejudycjalnych przedstawionych przez sąd odsyłający (część A).

A. Zagadnienie wstępne: Czy sąd krajowy może oprzeć się na jeszcze nieostatecznej decyzji Komisji?

50. Zgodnie z art. 2 pkt 12 dyrektywy 2014/104 „ostateczne rozstrzygnięcie stwierdzające naruszenie” oznacza rozstrzygnięcie stwierdzające naruszenie, od którego nie przysługują lub już nie przysługują zwyczajne środki odwoławcze.

51. Decyzja C(2017) 4444 final nie jest jeszcze ostateczna w rozumieniu tego przepisu, ponieważ była przedmiotem skargi o stwierdzenie nieważności wniesionej do Sądu, którego wyrok Google i Alphabet/Komisja (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763) jest obecnie zaskarżony przed Trybunałem (pkt 23 i 24 powyżej).

52. Czy okoliczność ta uniemożliwia powodowi i sądowi krajowemu oparcie się na ustaleniach zawartych w decyzji Komisji, w szczególności w odniesieniu do istnienia naruszenia i czasu jego trwania?

53. Nie sądzę, aby tak było.

54. Nawet przecież nieostateczna decyzja, w której Komisja stwierdza naruszenie prawa konkurencji, wywiera skutek wiążący, dopóki nie zostanie stwierdzona jej nieważność (sekcja 1). Do sądu krajowego należy wyciągnięcie z tego odpowiednich konsekwencji w ramach toczącego się przed nim postępowania i w razie potrzeby ocena, czy powinien zawiesić postępowanie do czasu, aż decyzja Komisji stanie się ostateczna, przy czym nie jest on do tego zobowiązany

¹² Wyrok Volvo, pkt 18.

¹³ Postanowienie z dnia 6 marca 2023 r., Deutsche Bank (Kartel – Instrumenty pochodne stopy procentowej nominowane w euro) (C-198/22 i C-199/22, EU:C:2023:166, pkt 19).

¹⁴ Zobacz wyrok z dnia 10 lutego 2022 r., Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Termin przedawnienia) (C-219/20, EU:C:2022:89, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo).

(sekcja 2). Kwestię, czy sąd krajowy może oprzeć się na decyzji Komisji, która nie jest jeszcze ostateczna, należy odróżnić od kwestii tego, czy w takim przypadku bieg terminu przedawnienia powinien ulec zawieszeniu (zob. w tym względzie pkt 132–138 poniżej).

1. Wiążący charakter decyzji Komisji, która nie jest jeszcze ostateczna

55. Akty instytucji Unii korzystają co do zasady z domniemania zgodności z prawem, a zatem do czasu ewentualnego stwierdzenia ich nieważności lub ich cofnięcia wywołują skutki prawne¹⁵.

56. Zasada ta pociąga za sobą również obowiązek uznania pełnej skuteczności tych aktów tak długo, jak długo Trybunał nie stwierdził ich niezgodności z prawem, a także uznawania ich wykonalności do czasu ewentualnego podjęcia przez Trybunał decyzji o zawieszeniu ich wykonania¹⁶.

57. Prawdą jest, że zgodnie z art. 288 akapit czwarty TFUE decyzja przyjęta przez Komisję wiąże tylko jej adresatów, jeżeli zostali wskazani. Jednakże bezsporne jest, że taka decyzja może również wywoływać wiążące skutki prawne mogące wpływać na interesy osób trzecich, jeżeli dotyczy ona ich bezpośrednio i indywidualnie oraz w istotny sposób zmienia ich sytuację prawną¹⁷.

58. Ponieważ decyzja taka wywołuje wiążące skutki prawne dla swych adresatów oraz dla osób trzecich, których dotyczy bezpośrednio i indywidualnie w związku z naruszeniem stwierdzonym w tej decyzji, inne osoby trzecie, takie jak spółka Heureka i sąd odsyłający, powinny mieć również możliwość oparcia się na ustaleniach dokonanych we wspomnianej decyzji do momentu ewentualnego stwierdzenia jej nieważności. Spoczywający na krajowych organach i sądach obowiązek przestrzegania domniemania zgodności z prawem decyzji Komisji wynika również z zasady lojalnej współpracy, o której mowa w art. 4 ust. 3 TUE¹⁸.

59. Ponadto zgodnie z art. 16 ust. 1 zdanie pierwsze rozporządzenia nr 1/2003 jeżeli krajowe sądy orzekają w sprawie porozumień, decyzji lub praktyk na mocy art. 101 lub 102 TFUE, które są już przedmiotem decyzji Komisji, nie mogą one wydawać decyzji sprzecznych z decyzją wydaną przez Komisję. W przepisie tym nie widnieje przesłanka w postaci ostatecznego charakteru takiej decyzji.

60. W tym względzie przepis ten różni się od art. 9 dyrektywy 2014/104, który przyznaje moc dowodową decyzjom krajowych organów ochrony konkurencji tylko wtedy, gdy są one ostateczne¹⁹. Różnica ta jest uzasadniona zasadą pierwszeństwa prawa Unii i wiążącym charakterem decyzji instytucji Unii²⁰.

¹⁵ Wyroki: z dnia 15 czerwca 1994 r., Komisja/BASF i in. (C-137/92 P, EU:C:1994:247, pkt 48); z dnia 14 grudnia 2000 r., Masterfoods i HB (C-344/98, EU:C:2000:689, pkt 53); z dnia 5 października 2004 r., Komisja/Grecja (C-475/01, EU:C:2004:585, pkt 18).

¹⁶ Wyroki: z dnia 7 czerwca 1988 r., Komisja/Grecja (63/87, EU:C:1988:285, pkt 10); z dnia 21 września 1989 r., Hoechst/Komisja (46/87 i 227/88, EU:C:1989:337, pkt 64).

¹⁷ Zobacz na przykład wyroki: z dnia 28 stycznia 1986 r., COFAZ/Komisja (C-169/84, EU:C:1986:42, pkt 24); z dnia 31 marca 1998 r., Francja i in./Komisja (C-68/94 i C-30/95, EU:C:1998:148, pkt 48–58); z dnia 29 czerwca 2010 r., Komisja/Alrosa (C-441/07 P, EU:C:2010:377, pkt 90); zob. także wyrok z dnia 11 lipca 1996 r., Métropole télévision i in./Komisja (T-528/93, T-542/93, T-543/93 i T-546/93, EU:T:1996:99, pkt 59–64); postanowienie z dnia 18 września 2006 r., Wirtschaftskammer Kärnten i best connect Ampere Strompool/Komisja (T-350/03, EU:T:2006:257, pkt 54).

¹⁸ Zobacz podobnie wyrok z dnia 21 listopada 2013 r., Deutsche Lufthansa (C-284/12, EU:C:2013:755, pkt 41).

¹⁹ Zobacz także podobnie w odniesieniu do sytuacji sprzed wejścia w życie dyrektywy 2014/104 wyrok z dnia 20 kwietnia 2023 r., Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, pkt 61–63); a także moja opinia w sprawie Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, pkt 93).

²⁰ Zobacz podobnie moja opinia w sprawie Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, pkt 96).

61. Prawdą jest, iż w pkt 42 wyroku Sumal²¹ Trybunał wskazał, że aby stwierdzić odpowiedzialność podmiotu prawnego wchodzącego w skład jednostki gospodarczej za naruszenie prawa konkurencji, konieczne jest, aby uczestnictwo w takim naruszeniu przynajmniej jednego podmiotu prawnego należącego do tej jednostki gospodarczej było ujawnione w *ostatecznej*²² decyzji Komisji lub, jeżeli Komisja nie wydała żadnej decyzji dotyczącej istnienia naruszenia, zostało wykazane w sposób odrębny przed właściwym sądem.

62. Jednakże nie wydaje się, aby wynikało stąd, że strona poszkodowana lub sąd krajowy mogą opierać się wyłącznie na ustaleniach zawartych w decyzji Komisji, która stała się ostateczna. Gdyby tak było, oznaczałoby to, że aby móc oprzeć się na ustaleniach zawartych w tej decyzji Komisji, powód musiałby w każdym przypadku czekać na zakończenie postępowania w sprawie kontroli sądowej tej decyzji. Mogłoby to zaś nadmiernie utrudnić wykonywanie przez poszkodowanych przysługującego im prawa do odszkodowania wynikającego z art. 101 i 102 TFUE, w szczególności ze względu na to, że nie jest wykluczone, iż bezwzględny termin przedawnienia tego prawa mógłby upłynąć przed zakończeniem rzeczonoego postępowania sądowego. W związku z tym poszkodowani mogliby oni zostać pozbawieni możliwości podejmowania działań na podstawie ostatecznej decyzji stwierdzającej naruszenie reguł konkurencji Unii²³.

2. Obowiązek zawieszenia postępowania przed sądem krajowym?

63. Zasadniczo wiążący charakter decyzji Komisji, która nie jest jeszcze ostateczna, znajduje potwierdzenie w fakcie, że zgodnie z art. 16 ust. 1 zdanie trzecie rozporządzenia nr 1/2003 konieczność zawieszenia w takim przypadku postępowania krajowego pozostawiona jest uznaniu sądu krajowego. Gdyby bowiem taki sąd nie mógł oprzeć się na nieostatecznej jeszcze decyzji Komisji, zawieszenie toczącego się przed nim postępowania powinno być automatyczną konsekwencją tego nieostatecznego charakteru.

64. Dokładniej rzecz ujmując, z samej struktury art. 16 ust. 1 rozporządzenia nr 1/2003 wynika, że jak się wydaje, prawodawca przewiduje możliwość zawieszenia postępowania krajowego przede wszystkim w wypadku, gdy decyzja nie została jeszcze wydana, lecz jest przez Komisję dopiero rozważana²⁴. O ile nie widzę powodu, dla którego zawieszenie nie mogłoby okazać się ewentualnie użyteczne, a nawet konieczne w sytuacji, w której decyzja Komisji nie jest jeszcze ostateczna, o tyle struktura ta podkreśla jednak jeszcze bardziej nieautomatyczny charakter zawieszenia w takim przypadku.

65. Również dyrektywa 2014/104 nie zakazuje sądowi krajowemu kontynuowania postępowania, w przypadku gdy przed Komisją toczy się postępowanie dotyczące tego samego naruszenia. Postępowania w sprawie publicznego i prywatnego stosowania prawa konkurencji Unii mają

²¹ Wyrok z dnia 6 października 2021 r., Sumal, (C-882/19, EU:C:2021:800).

²² Wyróżnienie moje.

²³ Zobacz wyrok z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 52).

²⁴ Zobacz podobnie wyrok z dnia 12 stycznia 2023 r., RegioJet (C-57/21, EU:C:2023:6, pkt 64); art. 16 ust. 1 rozporządzenia 1/2003 stanowi: „Jeżeli krajowe sądy orzekają w sprawie porozumień, decyzji lub praktyk na mocy art. [101] lub [102 TFUE], które są już przedmiotem decyzji Komisji, nie mogą wydawać decyzji sprzecznych z decyzją wydaną przez Komisję. Sądy krajowe muszą również unikać wydawania rozstrzygnięć pozostających w sprzeczności z decyzją rozważaną przez Komisję w trakcie wszczętego przez nią postępowania. W tym celu sąd krajowy może rozważyć, czy konieczne jest zawieszenie toczącego się postępowania. Obowiązek ten pozostaje bez uszczerbku dla praw i obowiązków wynikających z art. [267 TFUE]” (wyróżnienie moje.)

bowiem charakter komplementarny i co do zasady mogą być prowadzone jednocześnie²⁵. Tak samo powinno być w przypadku, gdy postępowanie przed Komisją zostało zakończone, podczas gdy przed sądami Unii toczy się postępowanie w przedmiocie kontroli sądowej odnośnej decyzji.

66. Jak podnosi Komisja, ogólny obowiązek zawieszenia postępowania krajowego zachęcałby w sposób problematyczny przedsiębiorstwa, które według Komisji naruszają reguły Unii w dziedzinie konkurencji, do wniesienia skargi na decyzję, a następnie odwołania od wyroku Sądu jedynie ze względu na opóźnienie wszczęcia postępowania odszkodowawczego.

67. Gdy sąd krajowy dokonuje oceny, czy konieczne lub właściwe jest zawieszenie postępowania w przedmiocie żądania odszkodowania na podstawie jeszcze nieostatecznej decyzji Komisji, musi uwzględnić, po pierwsze, ekonomię procesową oraz ciężący na nim obowiązek lojalnej współpracy z instytucjami Unii, które to czynniki mogą w danym wypadku stanowić argument za zawieszeniem postępowania.

68. Po drugie, powinien on wziąć pod uwagę zarówno prawo powoda do skutecznego środka prawnego, jak i prawo pozwanego do pewności prawa, które z kolei mogą przemawiać za koniecznością rozstrzygnięcia sporu krajowego w rozsądnym terminie²⁶. W tym kontekście należy w szczególności wziąć pod uwagę ryzyko upływu bezwzględnie określonego terminu przedawnienia w okresie zawieszenia, jak również etap postępowania w ramach kontroli sądowej spornej decyzji przed sądem Unii, to znaczy kwestię tego, czy można oczekiwać wydania ostatecznego rozstrzygnięcia w tym postępowaniu w niedługim czasie, a także własną ocenę ważności decyzji Komisji wypracowaną przez sąd krajowy. W razie wątpliwości w tym względzie sąd krajowy powinien zwrócić się do Trybunału z pytaniem prejudycjalnym²⁷.

69. Innym aspektem, który można wziąć pod uwagę przy ocenie celowości zawieszenia, jest kwestia, czy w prawie krajowym istnieje nadzwyczajny środek zaskarżenia umożliwiający w razie potrzeby wznowienie postępowania w przedmiocie naprawienia szkody. Takiego nadzwyczajnego środka, jak się wydaje, prawo Unii nie wymaga w sposób ogólny²⁸, lecz zgodnie z informacjami od sądu odsyłającego w niniejszej sprawie istnieje on w prawie czeskim.

70. Z całości powyższych rozważań wynika, że nawet jeśli decyzja Komisji stwierdzająca naruszenie, taka jak decyzja C(2017) 4444 final, nie jest jeszcze ostateczna, to wywiera ona skutek wiążący w ramach powództwa o odszkodowanie takiego jak wytoczone w postępowaniu głównym. Sąd odsyłający może zatem na podstawie tej decyzji stwierdzić istnienie i czas trwania naruszenia, które miało spowodować sporną szkodę. Nie zmienia to w niczym przysługującej temu sądowi możliwości zawieszenia toczącego się przed nim postępowania, jeżeli uzna on to za właściwe ze względu na okoliczności danej sprawy.

²⁵ Zobacz wyrok z dnia 12 stycznia 2023 r., RegioJet (C-57/21, EU:C:2023:6, pkt 65, 66); a także opinia rzecznika generalnego M. Szpunara w sprawie RegioJet (C-57/21, EU:C:2022:363, pkt 45, 46).

²⁶ Zobacz podobnie wyrok z dnia 10 lutego 2022 r., Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld i Österreichische Gesundheitskasse (Termin przedawnienia) (C-219/20, EU:C:2022:89, pkt 45). Zobacz także, mutatis mutandis, opinia rzecznik generalnej T. Čapety w sprawie DB Station & Service (C-721/20, EU:C:2022:288, pkt 88).

²⁷ Zobacz w szczególności wyrok z dnia 22 października 1987 r., Foto-Frost (314/85, EU:C:1987:452, pkt 12–20). Zobacz również, w przypadku wątpliwości co do ważności lub wykładni decyzji Komisji, wyroki: z dnia 1 sierpnia 2022 r., Daimler (Kartel – Śmieciarki) (C-588/20, EU:C:2022:607, pkt 27–36); z dnia 25 lutego 2021 r., VodafoneZiggo Group/Komisja (C-689/19 P, EU:C:2021:142, pkt 144).

²⁸ Zobacz podobnie wyrok z dnia 6 października 2015 r., Târșia (C-69/14, EU:C:2015:662, pkt 28, 29, 38–41).

B. W przedmiocie pytań prejudycjalnych pierwszego i drugiego: konsekwencje ustaleń wyroku Volvo dla niniejszej sprawy

71. Poprzez pytania prejudycjalne pierwsze i drugie sąd odsyłający dąży do ustalenia, w jakim zakresie art. 10 dyrektywy 2014/104, który dotyczy terminów przedawnienia, ma zastosowanie do sporu w postępowaniu głównym. Odpowiedź na te pytania wynika z ustaleń Trybunału zawartych w wyroku Volvo. Chociaż sąd odsyłający wycofał te pytania, to aby udzielić mu użytecznej odpowiedzi, należy wyjaśnić konsekwencje tego wyroku dla niniejszej sprawy.

72. Na podstawie art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104 państwa członkowskie zapewniają, aby środki krajowe przyjęte w celu zapewnienia zgodności z materialnymi przepisami tej dyrektywy nie były stosowane z mocą wsteczną.

73. Zgodnie z wyrokiem Volvo art. 10 dyrektywy 2014/104 jest przepisem materialnym w rozumieniu art. 22 ust. 1 tej dyrektywy²⁹.

74. W celu określenia temporalnego stosowania rzeczzonego art. 10 należy zatem zbadać, czy rozpatrywana sytuacja zaistniała przed upływem terminu transpozycji rzeczzonej dyrektywy, czy też nadal wywołuje ona skutki po upływie tego terminu³⁰.

75. W tym celu należy zbadać, czy w dniu upływu terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, czyli w dniu 27 grudnia 2016 r., upłynął termin przedawnienia mający zastosowanie do sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym, co oznacza ustalenie momentu, w którym ów termin przedawnienia rozpoczął bieg³¹.

76. W niniejszym przypadku spółka Heureka żąda naprawienia szkody, jaką miała ponieść w wyniku nadużycia pozycji dominującej, którego zgodnie z decyzją C(2017) 4444 final spółka Google dopuściła się w Republice Czeskiej w okresie od lutego 2013 r. do dnia 27 czerwca 2017 r.

77. W tych okolicznościach należy dokonać rozróżnienia pomiędzy okresem naruszenia mającym miejsce po upływie terminu transpozycji dyrektywy 2014/104 (sekcja 1) a okresem, który miał miejsce przed upływem tego terminu (sekcja 2).

1. Okres naruszenia mający miejsce po upływie terminu transpozycji dyrektywy 2014/104

78. Część naruszenia, która miała miejsce po upływie terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, czyli od dnia 27 grudnia 2016 r. do dnia 27 czerwca 2017 r., jest objęta temporalnym zakresem stosowania art. 10 wspomnianej dyrektywy.

79. Ponadto od chwili upływu terminu transpozycji dyrektywy sąd krajowy powinien tak dalece, jak jest to możliwe, dokonać wykładni prawa krajowego w świetle prawa Unii, nie dokonując jednak wykładni contra legem tych przepisów krajowych³².

²⁹ Wyrok Volvo, pkt 43–47.

³⁰ Wyrok Volvo, pkt 48.

³¹ Wyrok Volvo, pkt 49.

³² Wyrok Volvo, pkt 52.

80. W tym względzie, zgodnie z wyjaśnieniami sądu odsyłającego, w orzecznictwie czeskiego sądu najwyższego przyjęto wykładnię pojęcia „powzięcia wiedzy o szkodzie” wymaganego przez kodeks cywilny do określenia początku biegu terminu przedawnienia, zgodnie z którą dla rozpoczęcia biegu subiektywnego terminu przedawnienia istotna jest wiedza chociażby o częściowej szkodzie spowodowanej ciągłym naruszeniem prawa konkurencji.

81. Obowiązek wykładni zgodnej z prawem Unii może zaś ewentualnie wiązać się ze zobowiązaniem sądów krajowych do zmiany utrwalonego orzecznictwa, jeżeli opiera się ono na interpretacji prawa krajowego, której nie da się pogodzić z celami prawa Unii. Tym samym sąd krajowy nie może w szczególności ważnie stwierdzić, iż nie można dokonać wykładni przepisu prawa krajowego zgodnie z prawem Unii, jedynie ze względu na to, że do tej pory niezmiennie interpretowano ten przepis w sposób niezgodny z prawem Unii³³.

82. Zgodnie z tymi kryteriami, z zastrzeżeniem dokonania weryfikacji przez sąd odsyłający, interpretowanie prawa krajowego w sposób zgodny z wymogami prawa Unii nie wydaje się niemożliwe.

83. Stąd wniosek, że w odniesieniu do szkody wyrządzonej w trakcie tej części naruszenia termin przedawnienia nie mógł rozpocząć biegu przed spełnieniem przesłanek ustanowionych w art. 10 dyrektywy 2014/104, a mianowicie w szczególności przed ustaniem naruszenia i zanim powód dowiedział się o istotnych elementach tego naruszenia.

84. Zgodnie z wyrokiem Volvo o ile nie można wykluczyć, że poszkodowany mógł dowiedzieć się o elementach niezbędnych do wniesienia powództwa o odszkodowanie jeszcze przed opublikowaniem w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej* streszczenia decyzji Komisji, o tyle w braku wskazań przeciwnych od tej chwili można racjonalnie uznać, że poszkodowany dowiedział się o elementach niezbędnych do wytoczenia powództwa³⁴.

85. Spółka Google broni jednak w niniejszej sprawie tezy, że spółka Heureka wiedziała o istotnych elementach naruszenia jeszcze przed publikacją streszczenia decyzji C(2017) 4444 final w Dzienniku Urzędowym w dniu 12 stycznia 2018 r. Do sądu odsyłającego należy ustalenie, czy jest tak w rozpatrywanym przez niego przypadku. W każdym razie nawet w takim wypadku termin przedawnienia dla okresu naruszenia, które miało miejsce po upływie terminu transpozycji dyrektywy 2014/104 w dniu 27 grudnia 2016 r., nie mógł rozpocząć biegu przed końcem tego naruszenia. Zgodnie z decyzją C(2017) 4444 final koniec ów przypadł na dzień 27 czerwca 2017 r. Nic jednak nie stoi na przeszkodzie temu, aby sąd odsyłający stwierdził w stosownym przypadku, że naruszenie to trwało dłużej niż stwierdzono w decyzji C(2017) 4444 final, jeżeli taki fakt zostanie należycie udowodniony³⁵.

³³ Zobacz wyrok z dnia 3 czerwca 2021 r., Instituto Madrileño de Investigación y Desarrollo Rural, Agrario y Alimentario (C-726/19, EU:C:2021:439, pkt 86 i przytoczone tam orzecznictwo).

³⁴ Wyrok Volvo, pkt 64–71.

³⁵ Zdaniem spółki Heureka spółka Google zaprzestała zarzucanego jej zachowania dopiero w dniu 27 września 2017 r. Twierdzenie to opiera się między innymi na okoliczności, że w art. 1 ust. 2 decyzji C(2017) 4444 final Komisja stwierdziła, iż w dniu wydania tej decyzji naruszenie nadal trwało, a w art. 3 nakazała spółce Google zakończenie naruszenia najpóźniej w terminie 90 dni od dnia doręczenia decyzji. Do sądu odsyłającego należy sprawdzenie tego twierdzenia, z uwzględnieniem, w razie potrzeby, rzeczywistej daty doręczenia decyzji C(2017) 4444 final, czyli dnia 30 czerwca 2017 r. (zgodnie z twierdzeniami spółki Google w ramach skargi na tę decyzję), oraz ustalenie dokładnej daty zakończenia naruszenia.

86. W tym kontekście warto wyjaśnić, że nie ulega wątpliwości, iż w przypadku gdy to samo jednolite i ciągłe naruszenie ma pewną rozciągłość czasową, momentem, w którym naruszenie ustało w rozumieniu art. 10 ust. 2 dyrektywy 2014/104, może być jedynie moment, w którym naruszenie ustało w całości.

87. Prawdą jest, jak zauważa sąd odsyłający, że we wspomnianym przepisie kwestii tej nie sprecyzowano wyraźnie, w przeciwieństwie do tego, co przewidziano w pierwotnym wniosku Komisji³⁶.

88. Jednakże zmiana ta wydaje się raczej odpowiadać chęci uproszczenia sformułowania, a nie zmiany jego znaczenia. Momentem, w którym naruszenie „ustanie” w sytuacji jednolitego i ciągłego naruszenia, może bowiem być jedynie moment, w którym zakończy się ono w całości. W innym przypadku należałoby zwrócić uwagę na moment, w którym „popelniono naruszenie”, podobnie jak w art. 25 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003, który stanowi, że „bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym popelniono naruszenie”, z zastrzeżeniem, że „w przypadku ciągłych lub powtarzających się naruszeń bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia zaniechania naruszenia”.

89. Ponadto art. 2 pkt 1 dyrektywy 2014/104 definiuje „naruszenie prawa konkurencji” jako „naruszenie art. 101 lub 102 [TFUE] lub krajowego prawa konkurencji”, co przemawia za wykładnią pojęcia naruszenia do celów stosowania dyrektywy na podstawie orzecznictwa dotyczącego tych właśnie postanowień. Zgodnie zaś z tym orzecznictwem jeśli szereg działań lub zachowanie o charakterze ciągłym wpisują się w całościowy plan ze względu na ich identyczny cel polegający na zakłóceniu konkurencji, mamy do czynienia z jednolitym i ciągłym naruszeniem³⁷ (lub ewentualnie z naruszeniem jednolitym i powtarzającym się³⁸). Pojęcie to umożliwia Komisji nałożenie grzywny za cały uwzględniony okres naruszenia i określa dzień, w którym rozpoczyna się bieg terminu przedawnienia, a mianowicie dzień, w którym to naruszenie ciągle ustało³⁹.

90. W niniejszej sprawie z decyzji C(2017) 4444 final wynika, że w Republice Czeskiej naruszenie rozpoczęło się w lutym 2013 r. i w chwili wydania tej decyzji było kontynuowane (pkt 21 powyżej). Jest prawdą, że Komisja nie zakwalifikowała wyraźnie tego naruszenia jako „jednolitego i ciągłego naruszenia” w rozumieniu przytoczonego powyżej orzecznictwa. Niewątpliwie jest tak dlatego, że pojęcie to jest używane przede wszystkim w celu wykazania jedności i ciągłości naruszeń art. 101 TFUE popełnionych przez szereg przedsiębiorstw, które to naruszenia składają się z kilku części.

91. Jednakże w niniejszej sprawie wydaje się oczywiste, bez potrzeby wyraźnego odwoływania się do tego pojęcia, że naruszenie art. 102 TFUE, którego dopuściło się jedno przedsiębiorstwo, polegało na ciągłym zachowaniu realizującym jednolity przedmiot i cel gospodarczy, a mianowicie korzystniejsze umieszczenie i sposób wyświetlania zarezerwowany przez spółkę Google na jej stronach z wynikami wyszukiwania ogólnego dla jej własnej porównywarki

³⁶ Zobacz art. 10 ust. 3 wniosku dotyczącego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego, z dnia 11 czerwca 2013 r. [COM(2013) 404 final].

³⁷ Wyroki: z dnia 8 lipca 1999 r., Komisja/Anic Partecipazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, pkt 81); z dnia 7 stycznia 2004 r., Aalborg Portland i in./Komisja (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P i C-219/00 P, EU:C:2004:6, pkt 258); z dnia 6 grudnia 2012 r., Komisja/Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, pkt 41).

³⁸ Wyroki: z dnia 17 maja 2013 r., Trelleborg Industrie i Trelleborg/Komisja (T-147/09 i T-148/09, EU:T:2013:259, pkt 88); z dnia 16 czerwca 2015 r., FSL i in./Komisja (T-655/11, EU:T:2015:383, pkt 484, 498).

³⁹ Wyrok z dnia 17 maja 2013 r., Trelleborg Industrie i Trelleborg/Komisja (T-147/09 i T-148/09, EU:T:2013:259, pkt 62).

produktów w celu zwiększenia ruchu w tej porównywawce produktów, ze szkodą dla konkurencyjnych porównywarek produktów⁴⁰. Końcem naruszenia może być zatem jedynie moment, w którym to ciągle zachowanie ustało w całości.

92. Podsumowując, co się tyczy okresu po upływie terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, przypadającego na dzień 27 grudnia 2016 r., termin przedawnienia nie mógł rozpocząć biegu przed końcem naruszenia stwierdzonego przez Komisję, czyli dniem 27 czerwca 2017 r., chyba że sąd odsyłający stwierdzi, że naruszenie ustało później.

2. Okres naruszenia mający miejsce przed upływem terminu transpozycji dyrektywy 2014/104

93. Natomiast w odniesieniu do okresu naruszenia mającego miejsce przed upływem terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, czyli okresu od lutego 2013 r. do dnia 27 grudnia 2016 r., rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia zależy od przepisów prawa krajowego⁴¹.

94. Jak wskazano w szczególności, w pkt 42 i 43 powyżej, zgodnie z informacjami, które przekazał sąd odsyłający, przed transpozycją dyrektywy 2014/104 trzyletni termin przedawnienia przewidziany w czeskim kodeksie cywilnym rozpoczynał bieg z chwilą, gdy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i jej sprawcy, przy czym zgodnie z orzecznictwem krajowym nie istniał wymóg zakończenia naruszenia takiego jak rozpatrywane w niniejszej sprawie. Szkodę spowodowaną przez takie naruszenie uznawano za podzielną, a zatem stopniowo rozpoczynały bieg kolejne terminy przedawnienia. Zgodnie z tym orzecznictwem część prawa spółki Heureka do odszkodowania uległa przedawnieniu jeszcze przed upływem terminu transpozycji dyrektywy 2014/104.

95. Jednakże w celu ustalenia, czy owe przepisy krajowe mogą mieć zastosowanie w niezmienionej postaci do tej części szkody dochodzonej przez spółkę Heureka, która odpowiada okresowi przed upływem terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, należy zbadać, czy ten stan prawny jest zgodny z prawem Unii. Już bowiem przed przyjęciem dyrektywy 2014/104 z art. 102 TFUE w związku z zasadą skuteczności wynikało, że przepisy mające zastosowanie do skarg mających na celu zapewnienie ochrony uprawnień, które jednostki wywodzą z prawa konkurencji Unii, nie powinny czynić wykonywania tych uprawnień praktycznie niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym⁴². Powstaje zatem pytanie, czy jeszcze przed wejściem w życie dyrektywy 2014/104 zasady te nie uniemożliwiały rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia do wniesienia powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia prawa konkurencji przed końcem takiego naruszenia.

C. W przedmiocie pytań prejudycjalnych trzeciego i czwartego: Wynikające z prawa Unii wymogi dotyczące systemu przedawnienia sprzed wejścia dyrektywy w życie

96. Zagadnienie wynikających z prawa Unii wymogów, które dotyczą, w szczególności, początku terminu przedawnienia przed przyjęciem dyrektywy 2014/104, odpowiada w istocie trzeciemu pytaniu prejudycjalnemu, a także czwarte pytanie prejudycjalne ppkt (i) (sekcja 1). Pozostałe

⁴⁰ Zobacz wyrok z dnia 10 listopada 2021 r., Google i Alphabet/Komisja (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, pkt 68, 69).

⁴¹ Zobacz podobnie wyrok Volvo, pkt 50.

⁴² Zobacz podobnie wyroki: z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 42, 43); Volvo, pkt 50.

podpunkty czwartego pytania prejudycjalnego (sekcje 2 i 3) miałyby znaczenie jedynie w przypadku, gdyby analiza tej kwestii wykazała, że prawo Unii sprzed dyrektywy nie wymagało, aby rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia następowało dopiero po zakończeniu naruszenia.

1. Czy termin przedawnienia może rozpocząć bieg przed końcem naruszenia? [pytanie trzecie i pytanie czwarte ppkt (i)]

97. W pkt 50 i nast. wyroku Volvo, a w szczególności w pkt 56 i 61 wyroku Volvo, Trybunał stwierdził, odnosząc się do sytuacji regulowanej przez prawo krajowe sprzed dyrektywy, że terminy przedawnienia określone w tym prawie krajowym nie mogą rozpocząć biegu przed zakończeniem naruszenia.

98. Ponadto Trybunał orzekł w pkt 78 i 79 wyroku Manfredi i in.⁴³, że przepis krajowy, na podstawie którego termin przedawnienia do wniesienia skargi o odszkodowanie biegnie od dnia, w którym porozumienie lub uzgodniona praktyka zostały wprowadzone w życie, mógłby uczynić praktycznie niemożliwym wykonanie prawa do żądania naprawienia szkody spowodowanej przez to porozumienie lub zakazaną praktykę, w szczególności jeśli ten przepis krajowy przewiduje także krótki termin przedawnienia i że bieg przedawnienia nie może ulec zawieszeniu. W takiej sytuacji bowiem, w przypadku ciągłych i powtarzających się naruszeń, nie można wykluczyć, że termin przedawnienia upłynie, zanim jeszcze naruszenie ustanie, a w takim przypadku osoby, które poniosły szkody po upływie terminu przedawnienia, nie będą miały możliwości wniesienia skargi.

99. Spółka Google i Komisja są przy tym zdania, że wniosków tych nie można przenieść na grunt niniejszej sprawy. W przeciwieństwie do sprawy Manfredi i in. w niniejszej sprawie termin przedawnienia, a nawet poszczególne cząstkowe terminy przedawnienia nie mogą przecież rozpocząć biegu przed dowiedzeniem się przez poszkodowanego o szkodzie. Nie ma zatem ryzyka, że termin ów upłynie, zanim osoba poszkodowana będzie mogła domagać się odszkodowania.

100. Ponadto naruszenie, którego dotyczyła sprawa Volvo, było tajnym kartelem, o którym powódka dowiedziała się w tej sprawie dopiero po zakończeniu naruszenia. Przesłanka rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia w postaci zakończenia naruszenia nie miała zatem żadnego rzeczywistego znaczenia dla rozstrzygnięcia sporu w rzeczonyj sprawie.

101. Natomiast w niniejszej sprawie naruszenie polegało na zachowaniu publicznym, którego sprawca był znany. Ponadto termin przedawnienia nie rozpoczął biegu, zanim poszkodowany dowiedział się o tych elementach, i był wystarczająco długi. W związku z tym dla wykonania prawa do odszkodowania nie wydaje się niezbędne, aby początek biegu terminu przedawnienia był dodatkowo uzależniony od zakończenia naruszenia. Osoba poszkodowana może w pełni dostosować wysokość swoich roszczeń w zależności od upływu czasu i narastania szkody.

102. Następnie, zgodnie z ustaleniami Trybunału w sprawie Cogeco Communications⁴⁴, należy zbadać całościowo system przedawnienia, aby ustalić, czy jego poszczególne elementy rzeczywiście uniemożliwiają lub nadmiernie utrudniają wykonanie prawa do odszkodowania. W niniejszej sprawie taka sytuacja miałaby nie zachodzić.

⁴³ Wyrok z dnia 13 lipca 2006 r. (od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461).

⁴⁴ Wyrok z dnia 28 marca 2019 r. (C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 45); zob. także moja opinia w sprawie Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, pkt 81).

103. Wreszcie warto zauważyć, że przed transpozycją dyrektywy 2014/104 żaden z systemów prawnych państw członkowskich nie uzależniał początku biegu terminu przedawnienia w odniesieniu do naruszenia prawa konkurencji od przesłanki zaprzestania naruszenia. Dyrektywa ta stworzyła w tym względzie zupełnie nową rzeczywistość prawną, której wymogów nie można utożsamiać z obowiązującymi wcześniej wymogami zasady skuteczności. Domagając się istnienia takiej przesłanki przed wdrożeniem dyrektywy, ryzykuje się nadanie jej bezpośredniego skutku horyzontalnego między jednostkami, co byłoby sprzeczne z utrwalonym orzecznictwem⁴⁵.

104. Argumentacji tej nie można jednak przyjąć.

105. Jest oczywiście możliwe, że prawo cywilne w ramach systemów krajowych państw członkowskich zna instytucję deliktu ciągłego, który stopniowo zachodzi i stopniowo ulega przedawnieniu. Podobnie odpowiedzialność pozaumowna Unii, gdy szkoda ma charakter ciągły, ulega przedawnieniu stopniowemu wraz z upływem czasu⁴⁶.

106. Jednakże powództwo o odszkodowanie za naruszenie prawa konkurencji, takie jak rozpatrywane w postępowaniu głównym, różni się strukturalnie od klasycznego powództwa cywilnego o stwierdzenie odpowiedzialności pozaumownej.

107. Przede wszystkim opiera się ono na prawie wynikającym z wymogu pełnej skuteczności art. 101 i 102 TFUE, które może prowadzić do naprawienia nie tylko szkody bezpośredniej, jaką miała ponieść dana osoba, ale również szkód pośrednich powstałych w strukturze i funkcjonowaniu rynku, który nie mógł osiągnąć pełnej efektywności gospodarczej, w szczególności na korzyść zainteresowanych konsumentów⁴⁷. Powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia reguł konkurencji Unii stanowią integralną część systemu stosowania rzeczonych reguł⁴⁸. Wykonując swoje prawo do odszkodowania, poszkodowany przyczynia się do realizacji celów Unii i staje się tym samym „obrońcą” albo „egzekutorem” interesów Unii⁴⁹.

108. W sytuacji, w której takie działanie mające na celu egzekwowanie reguł konkurencji na drodze prywatnoprawnej (*private enforcement*) opiera się na naruszeniu art. 101 lub 102 TFUE, pojęcie naruszenia, które stanowi autonomiczne pojęcie prawa Unii, nie może mieć innego zakresu innego niż ten w kontekście egzekwowania reguł konkurencji Unii przez organy publiczne (*public enforcement*)⁵⁰. W związku z tym naruszenie, na którym opiera się powództwo odszkodowawcze, określa prawo Unii.

109. Następnie należy wskazać, że występowanie z powództwem o odszkodowanie z tytułu naruszenia prawa konkurencji wymaga co do zasady przeprowadzania złożonej analizy stanu faktycznego i sytuacji ekonomicznej⁵¹. Ponadto sytuacja ta charakteryzuje się często asymetrią

⁴⁵ Wyrok z dnia 14 lipca 1994 r., Faccini Dori (C-91/92, EU:C:1994:292, pkt 19–30).

⁴⁶ Zobacz wyrok z dnia 19 kwietnia 2007 r., Holcim (Deutschland)/Komisja (C-282/05 P, EU:C:2007:226, pkt 35); zob. także wyroki: z dnia 21 kwietnia 2005 r., Holcim (Deutschland)/Komisja (T-28/03, EU:T:2005:139, pkt 69, 70 i przytoczone tam orzecznictwo); z dnia 20 stycznia 2021 r., Folschette i in./Komisja (T-884/19, niepublikowany, EU:T:2021:27, pkt 25).

⁴⁷ Zobacz podobnie wyroki: z dnia 20 września 2001 r., Courage i Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, pkt 26); z dnia 16 lutego 2023 r., Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, pkt 42).

⁴⁸ Wyrok z dnia 6 października 2021 r., Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, pkt 37).

⁴⁹ Zobacz w tym względzie już moja opinia w sprawie Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2022:712, pkt 57).

⁵⁰ Zobacz analogicznie wyroki: z dnia 14 marca 2019 r., Skanska Industrial Solutions i in. (C-724/17, EU:C:2019:204, pkt 47); z dnia 6 października 2021 r., Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, pkt 38).

⁵¹ Wyroki: z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 46); Volvo, pkt 54; z dnia 20 kwietnia 2023 r., Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, pkt 60).

w dostępie do informacji na niekorzyść poszkodowanego⁵². W związku z tym uregulowanie krajowe określające datę, od której rozpoczyna się bieg terminu przedawnienia i czas trwania, oraz warunki jego zawieszenia lub przerwania musi być dostosowane do specyfiki prawa konkurencji⁵³.

110. W tym względzie istnieją oczywiście naruszenia prawa konkurencji, które mogą się zmaterializować w sposób natychmiastowy, poprzez jeden czyn, jak wezwanie do bojkotu lub pojedynczy akt dyskryminacji umownej ze strony przedsiębiorstwa dominującego.

111. Jednakże, jak słusznie podkreśla sąd odsyłający, nadużycie pozycji dominującej takie jak to, którego dotyczy niniejsza sprawa, należy rozpatrywać tylko jako całościowe zachowanie, które ze względu na swój zakres, czas trwania, natężenie i sposób wykonania spowodowało albo mogło spowodować istotne zakłócenie warunków konkurencji lub skutek antykonkurencyjny.

112. Podobnie jak w przypadku złożonego i ciągłego naruszenia art. 101 TFUE, w razie naruszenia art. 102 TFUE, które, jak zauważono w pkt 90 i 91 powyżej, spełnia również kryteria jednolitego i ciągłego naruszenia prawa konkurencji, „fragmentaryzacja” naruszenia i terminu przedawnienia byłaby zatem sztuczna.

113. Podobnie w celu ochrony prawa osób poszkodowanych do uzyskania pełnego odszkodowania za poniesioną szkodę, stanowiącego część dorobku prawnego dyrektywy, nie można dopuścić do upływu terminu przedawnienia przed ustaniem naruszenia⁵⁴.

114. Jak podnosi spółka Heureka, naruszenie może oddziaływać na różnych poziomach (handlowcy, reklamodawcy, użytkownicy) i zmienić strukturę rynku, zwłaszcza w sektorze cyfrowym. Naruszenie w tej dziedzinie i wynikającą z niego szkodą zaś bardzo trudno wykazać przed zakończeniem naruszenia, a wymóg wniesienia powództwa, a następnie jego stopniowego dostosowywania poprzez podnoszenie wysokości dochodzonej szkody, czyni przy tym wykonanie rzeczonego prawa do pełnego odszkodowania nadmiernie utrudnionym, a nawet praktycznie niemożliwym.

115. Ponadto z orzecznictwa Trybunału wynika, że prawo Unii w okresie przed uchwaleniem dyrektywy wymagało już, aby bieg terminów przedawnienia nie rozpoczynał się, zanim osoby poszkodowane nie dowiedzą się o elementach niezbędnych do wniesienia powództwa, które obejmują, w szczególności, istnienie naruszenia prawa konkurencji i wyrządzenie szkody⁵⁵. Bardzo trudno zaś domniemywać posiadanie takiej wiedzy przed zakończeniem złożonego naruszenia prawa konkurencji.

116. W związku z tym powołanie się wobec poszkodowanego na termin przedawnienia oparty wyłącznie na rzekomej wiedzy o naruszeniu jest źródłem niepewności prawnej. Natomiast podwójny warunek wiedzy i zakończenia naruszenia pozwala określić początek biegu terminu w sposób precyzyjny i wiarygodny, w szczególności w przypadku powództw wytaczanych w następstwie decyzji organu ochrony konkurencji, z korzyścią dla osoby poszkodowanej, ale również dla sprawcy naruszenia.

⁵² Wyroki: Volvo, pkt 55; z dnia 16 lutego 2023 r., Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, pkt 43).

⁵³ Wyroki: z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 47); Volvo, pkt 53; z dnia 20 kwietnia 2023 r., Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, pkt 60).

⁵⁴ Wyroki: z dnia 13 lipca 2006 r., Manfredi i in. (od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, pkt 95); z dnia 16 lutego 2023 r., Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, pkt 35).

⁵⁵ Wyrok Volvo, pkt 56–61.

117. Cyniczne byłoby przecież powoływanie się wobec poszkodowanego na termin przedawnienia w sytuacji, w której naruszenie nadal trwa. Ponadto ryzyko, że sprawca powoła się na wczesnym etapie na wiedzę poszkodowanego o naruszeniu, mogłoby nawet wzbudzić u tego ostatniego wątpliwości co do celowości powiadomienia Komisji lub organu ochrony konkurencji o naruszeniu, a tym samym szkodzić skutecznemu stosowaniu prawa konkurencji.

118. Co więcej, wymóg zakończenia naruszenia dla rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia może również skłonić sprawcę do szybszego zakończenia naruszenia, tak aby termin ten mógł rozpocząć bieg jak najszybciej. Natomiast system pozwalający na fragmentaryzację przedawnienia na kilka następujących po sobie terminów początkowych daje sprawcy naruszenia pewność, że będzie on w sposób ciągły narażony na konieczność naprawienia jedynie niewielkiej części naruszenia, odpowiadającej długości terminu przedawnienia, a to nie będzie go zachęcać do zaprzestania naruszenia.

119. Wbrew temu, co podniosła Komisja na rozprawie w niniejszym postępowaniu, wymaganie spełnienia podwójnej przesłanki wiedzy o naruszeniu i jego zakończenia dla rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia nie zachęca wcale poszkodowanego do beczynności pomimo dowiedzenia się o naruszeniu, co przyczyniałoby się do materializacji szkody. Uwzględnienie takiej ewentualnej beczynności sprzecznej z zasadą dobrej wiary jest jak najbardziej możliwe przy ustalaniu wysokości odszkodowania. Czynnika tego nie można jednak brać pod uwagę przy określaniu momentu rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia.

120. Wyjątek od przesłanki początku biegu terminu przedawnienia w postaci zakończenia naruszenia wydaje się możliwy jedynie w bardzo ograniczonym zakresie, w szczególności jeżeli prawo krajowe przed dyrektywą zapewnia, że termin przedawnienia nie upłynie przed jego zakończeniem dzięki innym przepisom, na przykład poprzez zastosowanie zasad zawieszenia lub przerwania biegu terminu do dnia, w którym decyzja stwierdzająca naruszenie stanie się ostateczna. Nawet w takim przypadku sąd krajowy powinien jednak sprawdzić, czy strona poszkodowana ma do dyspozycji wystarczająco dużo czasu, aby po ostatecznej decyzji mogła przygotować i wytoczyć powództwo⁵⁶.

121. Ponieważ poszkodowany dochodzi swojego prawa podmiotowego do odszkodowania, zasadne jest stosowanie w jego przypadku subiektywnego terminu przedawnienia, który nie może rozpocząć biegu przed dowiedzeniem się przez tego poszkodowanego o elementach istotnych dla jego powództwa. W tym względzie poszkodowany różni się od Komisji, która wykonuje swoją kompetencję obiektywną i w odniesieniu do której biegnie jedynie obiektywny termin przedawnienia od momentu popełnienia naruszenia lub zakończenia naruszenia, zgodnie z art. 25 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003.

122. Jednakże zgodnie z art. 2 rozporządzenia nr 1/2003 osoba poszkodowana znajduje się w takiej samej sytuacji jak Komisja w zakresie ciężaru dowodu naruszenia, które wykazuje. W związku z tym nieuzasadnione jest postawienie tej osoby w mniej korzystnej sytuacji niż Komisji w odniesieniu do zakończenia naruszenia jako kryterium rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia. Jest tak tym bardziej, że przy ustaleniu istnienia naruszenia osoba ta nie dysponuje uprawnieniami i narzędziami dochodzeniowymi Komisji⁵⁷, lecz w praktyce polega na decyzji tej instytucji.

⁵⁶ Zobacz podobnie Commission staff working paper accompanying the white paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules, SEC(2008) 404, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC0404>, pkt 238.

⁵⁷ Zobacz w tej ostatniej kwestii wyrok Volvo, pkt 55.

123. Z rozważań tych wynika, że aby umożliwić skuteczne wykonanie prawa do naprawienia szkody i w ten sposób urzeczywistnić cel w postaci realizacji zasad prawa konkurencji przez poszkodowanych, konieczne jest, aby termin przedawnienia na wniesienie powództwa odszkodowawczego nie rozpoczynał biegu przed zakończeniem takiego naruszenia.

124. Wbrew argumentom Komisji i spółki Google ratio leżące u podstaw wyroków Volvo oraz Manfredi i in.⁵⁸ można zatem w pełni przenieść na grunt niniejszej sprawy. W konsekwencji na pytanie trzecie i pytanie czwarte ppkt (i) należy odpowiedzieć, że art. 102 TFUE interpretowany w związku z zasadą skuteczności stoi na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, które pozwala na rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody spowodowanej przez zachowanie antykonkurencyjne przed zaprzestaniem tego zachowania jako całości.

125. Oznacza to, że w sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym termin przedawnienia mógł rozpocząć bieg nie wcześniej niż przed końcem naruszenia, czyli najwcześniej w dniu 27 czerwca 2017 r. (zob. pkt 85 powyżej). Wynika stąd, że termin ten nie upłynął przed upływem terminu transpozycji tej dyrektywy 2014/104, przypadającego w dniu 27 grudnia 2016 r. W tych okolicznościach sytuacja będąca przedmiotem postępowania głównego nie zaistniała przed upływem terminu transpozycji tej dyrektywy, lecz nadal wywoływała skutki po upływie tego terminu, w związku z czym zastosowanie do tej sytuacji znajduje art. 10 wspomnianej dyrektywy (zob. pkt 74 i 75 powyżej).

2. Czy bieg terminu przedawnienia może rozpocząć się zanim poszkodowany poweźmie wiedzę, że dane zachowanie stanowi naruszenie reguł konkurencji? [pytanie 4 ppkt (ii)]

126. Poprzez czwarte pytanie prejudycjalne ppkt (ii) sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy art. 102 TFUE i zasada skuteczności stoją na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, które nie wiąże chwili rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia z dowiedzeniem się przez poszkodowanego o tym, że rozpatrywane zachowanie stanowi naruszenie reguł konkurencji, jak obecnie przewiduje to art. 10 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2014/104. Pytanie to w niniejszej sprawie nie powstaje, jeśli na pytanie trzecie i pytanie czwarte ppkt (i) przyjmie się moją odpowiedź, zgodnie z którą termin przedawnienia w żadnym razie nie rozpoczyna biegu przed zaprzestaniem naruszenia w całości. W związku z tym w przedmiocie pytania czwartego ppkt (ii) wypowiadam się jedynie pomocniczo.

127. Zasada skuteczności wymaga, by terminy przedawnienia mające zastosowanie do powództw o odszkodowanie za naruszenia przepisów prawa konkurencji państw członkowskich i Unii nie rozpoczynały biegu, dopóki poszkodowany nie uzyska wiedzy o informacjach niezbędnych do wniesienia powództwa o odszkodowanie lub nie będzie można w rozsądny sposób przyjąć, że uzyskał on taką wiedzę. Informacje te obejmują istnienie naruszenia prawa konkurencji, istnienie szkody, związek przyczynowy między tą szkodą a tym naruszeniem, a także tożsamość sprawcy⁵⁹.

128. Jak wyjaśnił rzecznik generalny A. Rantos, w tym kontekście ustalenie momentu, w którym poszkodowany dowiedział się o „istnieniu naruszenia” w rozumieniu kwalifikacji prawnej spornego zachowania, jest źródłem niepewności prawnej. Należałoby zatem wyjść z założenia, że w ramach powództw typu „follow-on”, wytaczanych w następstwie wydania decyzji przez Komisję

⁵⁸ Wyrok z dnia 13 lipca 2006 r. (od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461).

⁵⁹ Wyrok Volvo, pkt 56–60.

lub krajowy organ ochrony konkurencji⁶⁰, można racjonalnie uznać w braku przeciwnych wskazań, że wiedzę o informacjach niezbędnych do wniesienia pozwu poszkodowany uzyskuje z chwilą publikacji streszczenia decyzji Komisji w Dzienniku Urzędowym (lub jego odpowiedniku w przypadku decyzji krajowego organu ochrony konkurencji)⁶¹.

129. Natomiast w ramach powództw typu „stand-alone”, gdy nie istnieje uprzednia decyzja organu ochrony konkurencji⁶², brak jest takiego publicznie znanego momentu uzyskania wiedzy i ostatecznie do sądu krajowego należy ustalenie, kiedy strona poszkodowana dowiedziała się o „istnieniu naruszenia” wyłącznie na podstawie informacji dostarczonych przez stronę pozwaną. W tym względzie nie można wymagać, aby kwalifikacja prawna okoliczności faktycznych jako naruszenia prawa konkurencji była wolna od wszelkich wątpliwości, który to stan, ogólnie rzecz biorąc, trudno jest uzyskać przed stwierdzeniem danego naruszenia w drodze decyzji administracyjnej lub orzeczenia sądowego. Jednakże wiedza o samych tylko okolicznościach lub pojedynczych elementach, które mogłyby wzbudzić podejrzenie naruszenia prawa konkurencji, nie jest jednak wystarczająca, aby można było wobec poszkodowanego podnieść, iż dowiedział się on o istnieniu naruszenia. Musi istnieć zbiór precyzyjnych i spójnych poszlak, na podstawie którego można domniemywać, że staranna osoba nie mogła racjonalnie nie wiedzieć, iż fakty, o których się dowiedziała lub mogła się dowiedzieć, noszą pozory naruszenia prawa konkurencji.

130. W tym kontekście niewątpliwie rozróżnienie w zakresie obowiązku staranności między przedsiębiorstwami dysponującymi zorganizowanym doradztwem prawnym i konsumentami „profesjonalnymi” z jednej strony a konsumentami „zwykłymi” z drugiej strony jeszcze bardziej zwiększa niepewność prawa⁶³. Niemniej jednak wydaje się, że przy ocenie, czy poszkodowany wiedział o istnieniu naruszenia, i przy ocenie jego obowiązku staranności w tym względzie sąd powinien uwzględnić tę różnicę. Wydaje się również możliwe uwzględnienie faktu, że niektóre naruszenia, takie jak porozumienia cenowe między bezpośrednimi konkurentami, można łatwiej uznać za sprzeczne z regułami konkurencji niż inne zachowania, w szczególności te, które mają miejsce na nowych rynkach i które są mniej znane i w mniejszym stopniu analizowane przez organy ochrony konkurencji.

131. Na podstawie tych rozważań na czwarte pytanie prejudycjalne ppkt (ii) należy odpowiedzieć, że zgodnie z art. 102 TFUE interpretowanym w związku z zasadą skuteczności terminy przedawnienia mające zastosowanie do powództw o odszkodowanie z tytułu naruszenia przepisów prawa konkurencji państw członkowskich i Unii nie rozpoczynają biegu, dopóki poszkodowany nie poweźmie wiedzy o informacjach niezbędnych do wniesienia powództwa o odszkodowanie lub nie będzie można w racjonalny sposób przyjąć, że uzyskał on taką wiedzę, przy czym do informacji tych należy informacja o zaistnieniu naruszenia prawa konkurencji. W przypadku gdy powództwo to jest następstwem decyzji organu ochrony konkurencji, można racjonalnie przyjąć w braku wskazań przeciwnych, że poszkodowany uzyskał tę wiedzę z chwilą oficjalnej publikacji streszczenia odnośnej decyzji, z zastrzeżeniem weryfikacji przez sąd krajowy. W braku takiej decyzji wiedzę o istnieniu naruszenia można wykazać tylko wówczas, jeśli istnieje zbiór precyzyjnych i spójnych poszlak, na podstawie którego można domniemywać, że staranna osoba nie mogła racjonalnie nie wiedzieć, iż fakty, o których się dowiedziała lub mogła się dowiedzieć, noszą pozory naruszenia prawa konkurencji.

⁶⁰ Zobacz w odniesieniu do tej definicji opinia rzecznika generalnego G. Pitruzzelli w sprawie Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2022:659, pkt 32–35).

⁶¹ Zobacz podobnie wyrok Volvo, pkt 71; opinia rzecznika generalnego A. Rantosa w sprawie Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, pkt 122, 123).

⁶² Zobacz również w odniesieniu do tej definicji opinia rzecznika generalnego G. Pitruzzelli w sprawie Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2022:659, pkt 32–35).

⁶³ Zobacz opinia rzecznika generalnego A. Rantosa w sprawie Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, pkt 121, 122).

3. *Czy bieg terminu przedawnienia powinien ulec zawieszeniu na czas trwania postępowania przed Komisją i sądowej kontroli decyzji Komisji? [pytanie czwarte ppkt (iii) i (iv)]*

132. W czwartym pytaniu prejudycjalnym ppkt (iii) i (iv) sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy art. 102 TFUE w związku z zasadą skuteczności stoi na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, które nie zawiesza ani nie przerywa biegu terminu przedawnienia w odniesieniu do naruszenia prawa konkurencji na czas toczącego się przed Komisją postępowania w sprawie tego naruszenia, ani nie zawiera normy, zgodnie z którą zawieszenie biegu terminu przedawnienia ustaje najwcześniej rok po tym, jak decyzja stwierdzająca naruszenie stała się ostateczna.

133. Podobnie jak w przypadku pytania czwartego ppkt (ii), pytanie to nie powstaje w niniejszej sprawie w przypadku przyjęcia mojej odpowiedzi na pytanie trzecie i pytanie czwarte ppkt (i). W związku z tym wypowiadam się w przedmiocie pytania czwartego ppkt (iii) i (iv) jedynie pomocniczo.

134. W celu ustalenia, czy krajowe przepisy dotyczące przedawnienia czynią wykonanie prawa do wniesienia pozwu nadmiernie utrudnionym, a nawet praktycznie niemożliwym, należy dokonać oceny całego krajowego systemu przedawnienia. Nie ma zatem potrzeby analizowania poszczególnych elementów tego systemu w sposób odrębny⁶⁴. Możliwość zawieszenia biegu terminu na czas trwania postępowania przed Komisją i kontroli sądowej jej decyzji jest tylko jednym z elementów tego systemu.

135. Jak podnosi Komisja, uzasadnieniem zawieszenia biegu terminu przedawnienia jest to, że powód powinien mieć możliwość poczekania na wynik dochodzenia prowadzonego przez organ ochrony konkurencji i ewentualnej kontroli sądowej odnośnej decyzji. Umożliwi mu to ocenę, czy naruszenie prawa konkurencji zostało popełnione, pozwoli mu zapoznać się z zakresem i czasem trwania naruszenia oraz uwzględnić te ustalenia w późniejszym powództwie o odszkodowanie.

136. W sprawie Cogeco Communications Trybunał stwierdził zatem, że skorzystanie z prawa do wniesienia powództwo staje się nadmiernie utrudnione, a nawet praktycznie niemożliwe, jeśli termin przedawnienia, który zaczyna bieg przed zakończeniem postępowań, w wyniku których zostaje wydana ostateczna decyzja przez krajowy organ ochrony konkurencji lub sąd odwoławczy, jest zbyt krótki w stosunku do czasu trwania tych postępowań i nie może być przerywany ani zawieszany w toku takich postępowań, przez co nie można wykluczyć, że ten termin przedawnienia upłynie, zanim jeszcze wspomniane postępowania zostaną zakończone, uniemożliwiając w ten sposób osobie poszkodowanej wytoczenie powództwa opartego na takiej decyzji⁶⁵.

137. Z orzecznictwa tego wynika przy tym, że osoba poszkodowana powinna mieć możliwość oparcia swojego powództwa na decyzji organu ochrony konkurencji dotyczącej danego naruszenia reguł konkurencji Unii. Automatyczne zawieszenie albo przerwanie biegu terminu przedawnienia na czas trwania postępowania przed organem ochrony konkurencji może być narzędziem służącym temu celowi. Jednakże wydaje się, że w systemach krajowych mogą istnieć również inne sposoby zagwarantowania, iż osoba poszkodowana będzie mogła oprzeć swoje powództwo na decyzji stwierdzającej naruszenie.

⁶⁴ Zobacz podobnie wyrok z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 45–55); zob. także moja opinia w sprawie Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, pkt 81); a także opinia rzecznika generalnego A. Rantosa w sprawie Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, pkt 101).

⁶⁵ Wyrok z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 52).

138. W związku z tym na czwarte pytanie prejudycjalne ppkt (iii) i (iv) należy odpowiedzieć, że art. 102 TFUE interpretowany w związku z zasadą skuteczności nie stoi na przeszkodzie istnieniu systemu przedawnienia roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszeń prawa konkurencji, który nie zawiesza ani nie przerywa automatycznie biegu terminu przedawnienia na czas trwania postępowania przed organem ochrony konkurencji lub toku postępowania w ramach kontroli sądowej decyzji takiego organu. Jednakże art. 102 TFUE w związku z zasadą skuteczności wymaga, aby krajowy system przedawnienia umożliwiał osobie poszkodowanej oparcie powództwa na decyzji organu ochrony konkurencji dotyczącej danego naruszenia reguł konkurencji Unii.

VI. Wnioski

139. W świetle powyższych rozważań proponuję, aby na wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Městský soud v Praze (sąd miejski w Pradze, Republika Czeska) Trybunał udzielił następującej odpowiedzi:

- 1) W celu określenia temporalnego stosowania art. 10 dyrektywy 2014/104/UE z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej należy zbadać, czy rozpatrywana sytuacja zaistniała przed upływem terminu transpozycji tej dyrektywy, czy też nadal wywołuje ona skutki po upływie tego terminu. W tym celu trzeba zbadać, czy w dniu upływu terminu transpozycji dyrektywy 2014/104 upłynął termin przedawnienia mający zastosowanie do sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym, co oznacza ustalenie momentu, w którym ów termin przedawnienia rozpoczął swój bieg. W okresie przed upływem terminu transpozycji dyrektywy 2014/104 początek biegu terminu przedawnienia ustala się zgodnie z prawem krajowym.
- 2) Artykuł 102 TFUE interpretowany w związku z zasadą skuteczności stoi na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, które pozwala na rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody spowodowanej przez ciągłe zachowanie antykonkurencyjne przed zaprzestaniem tego zachowania w całości.
- 3) Zgodnie z art. 102 TFUE interpretowanym w związku z zasadą skuteczności terminy przedawnienia mające zastosowanie do powództw o odszkodowanie z tytułu naruszenia przepisów prawa konkurencji państw członkowskich i Unii nie rozpoczynają biegu, dopóki poszkodowany nie poweźmie wiedzy o informacjach niezbędnych do wniesienia powództwa o odszkodowanie lub nie będzie można w racjonalny sposób przyjąć, że uzyskał on taką wiedzę, przy czym do informacji tych należy informacja o zaistnieniu naruszenia prawa konkurencji. W przypadku gdy powództwo to jest następstwem decyzji organu ochrony konkurencji, można racjonalnie przyjąć w braku wskazań przeciwnych, że poszkodowany uzyskał tę wiedzę z chwilą oficjalnej publikacji streszczenia odnośnej decyzji, z zastrzeżeniem weryfikacji przez sąd krajowy. W braku takiej decyzji wiedzę o istnieniu naruszenia można wykazać tylko wówczas, jeśli istnieje zbiór precyzyjnych i spójnych poszlak, na podstawie którego można domniemywać, że staranna osoba nie mogła racjonalnie nie wiedzieć, iż fakty, o których się dowiedziała lub mogła się dowiedzieć, noszą pozory naruszenia prawa konkurencji.

- 4) Artykuł 102 TFUE interpretowany w związku z zasadą skuteczności nie stoi na przeszkodzie istnieniu systemu przedawnienia roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszeń prawa konkurencji, który nie zawiesza ani nie przerywa automatycznie biegu terminu przedawnienia na czas trwania postępowania przed organem ochrony konkurencji lub toku postępowania w ramach kontroli sądowej decyzji takiego organu. Jednakże art. 102 TFUE w związku z zasadą skuteczności wymaga, aby krajowy system przedawnienia umożliwiał osobie poszkodowanej oparcie powództwa na decyzji organu ochrony konkurencji dotyczącej danego naruszenia reguł konkurencji Unii.